

**Інститут Східної Європи
Кафедра українознавства
Університету «Львівський Ставропігон»
The Eastern-European Institute, Kafedra Ukrajinovnavstva
University «L'viv Stavropigion»**

Віктор Ідзьо

**Стародавній Перемишль (IX – XIIст.):
зародження та становлення української
християнської релігійної культури на Сяні**

**Інститут Східної Європи
Кафедра українознавства
Університету «Львівський Ставропігон»
The Eastern-European Institute, Kafedra Ukrajinoznavstva
University «L'viv Stavropigon»**

Віктор Ідзьо

**Стародавній Перемишль (IX – XIIст.):
зародження та становлення української
християнської релігійної культури на Сяні**

Львів - 2015

Друкується за рішенням Вченої Ради

Національного науково-дослідного Інституту українознавства МОН України,
протокол №3 від 20 березня 2010 р.

Наукова праця директора Інституту Східної Європи, завідувача Кафедрою українознавства УЛС доктора історичних наук, професора, академіка Академії Наук Вищої Школи України, Академіка Міжнародної Академії Наук Євразії, провідного наукового співробітника Національного науково - дослідного Інституту українознавства МОН України Віктора Ідзя “ Стародавній Перемишль (IX - XII ст.): зародження і становлення української християнської релігійної культури на Сяні” прив’язана 50 - ти літтю з дня народження автора(1960 - 2010рр.).

Праця “Стародавній Перемишль (IX - XII ст.): зародження і становлення української християнської релігійної культури на Сяні” з’ясовує проблему заснування та розвитку міста Перемишля у IX - XII століттях та його ролі в зародженні та становленні української християнської релігійної культури в басейні ріки Сян.

На великому фактичному матеріалі, аналізується і відтворюється історія стародавнього Перемишля в контексті зародження та становлення української християнської релігійної культури.

Проаналізовані письмові, археологічні джерела, архівні документи, праці вчених, науковий матеріал, що почерпнутий в архівах та бібліотеках Росії, України, Польщі можуть послугувати джерельною базою у вивченні становлення міст і поселень, та розвитку релігійної християнської культури на території та України, Росії, Польщі та інших європейських країн.

Рецензенти:

Грабовецький В. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, академік Академії Наук Вищої Школи України.

Дашкевич Я. – доктор історичних наук, професор, керівник Львівського відділення Інституту Археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАНУ, завідувач кафедри сходознавства Львівського національного університету ім. І. Франка.

Калакура Я. - доктор історичних наук, професор Київського національного університету, академік Академії Наук Вищої Школи України.

Кононенко П. - доктор філологічних наук, професор, Академік АНВШ, академік УАПН, академік МСАН, директор науково - дослідного Інституту Українознавства Міністерства освіти і науки України.

Кононенко Т. - доктор філософських наук, професор, заступник директора науково - дослідного Інституту Українознавства Міністерст

М.Недюха - доктор філософських наук, професор, академік Академії Наук Вищої Школи України, завідувач сектору методології Інституту Законодавства Верховної Ради України, ва освіти і науки України.

Пришляк М. - доктор філософських наук, професор Римського університету, професор Університету “Львівський Ставропігон”.

1.Картина. Вид Перпемишля. Художник Jerzy Braun 1617г .

2.Картина. Великі князі України. Володимир та Ольга.

Художник Г.Тимків.Перемишль, 1836р.

3.Печатка єпископа Перемишля X ст.

Стародавній Перемишль (IX - XIIст.) та зародження християнської релігійної культури на Сяні

Стародавній Перемишль, що консолідував землі Дністро - Дунайського міжріччя, відіграв у IX - XII століттях в українській та європейській політиці, економіці та християнській релігії ключову роль.

Як засвідчують джерела, Перемишль в українській політичній системі та в українському історичному екскурсі, з'являється на сторінках Руського літопису в 981 році зразу, як могутній політичний, економічний та релігійний, центр [37, с.2 - 10; 3, с.2 - 21; с.199 - 201].

Не має сумніву, наголошує історик Я.Д.Ісаєвич, що топонім Перемишль утворений від особистого імені "Перемисл" за допомогою суфікса "шль". Словоутворення Перемишль, на думку дослідника, було поширене на суміжних територіях в західних слов'ян і широких просторах східнослов'янського світу у Прикарпатті та Подністров'ї. У вітчизняних джерелах нам відомі князі: Перемисл, Гостомисл, Осмомисл. Наявність таких назв в Західно - Українських землях, як Перемисл, Добромишль, Радомишль, Хотимишль цілком доповнює топонім Перемишль і пов'язує західно - українську етно - топонімічну структуру, що відкидає будь яке чеське чи польське трактування топоніма чи власної назви Перемишль. Можна схилитися до думки, що назва Перемишль виникла від власної назви, імені видатної особи, засновника міста, типу: Гостомисл, Доброисл, Радомишль і. т. д. Окрім стародавнього Перемишля галицького на східнослов'янських територіях є населені пункти з аналогічними назвами: с. Перемишль в Житомирській обл., місто Перемишль в Росії (біля Калуги), може вказувати на напрямок колонізації слов'янами східних територій з Перемишля [21, с.76 - 77].

При усіх висунутих вченими гіпотезах, назву міста над рікою Саном, Перемишль, слід вважати слов'янською і пов'язувати з племінним об'єднанням хорватів, про що наголошують і дослідники, які вивчають становлення державності у Перемишлі на Сяні [3, 4, 5, 26, 42].

Сукупність проаналізованих джерел дає підстави наголошувати, що Перемишль уже в IX - X століттях був великим столичним політичним, адміністративним, економічним та релігійним центром хорватів [4, с.146 -161; с.190 - 194; с.2 - 21; с.2 - 40; с.107 - 126; с.15 - 28; с.34 - 51; с.204 - 218; с.202 - 312].

Власне з Перемишля хорватські князі спрямовували свої завойовницькі стремління у Дністро - Подунав'я. Віддалений, як столичний центр від степу, де орудували орди кочовиків, Перемишль міг інтенсивно розвиватися і контролювати середнє і нижнє Подністров'я і Подунав'я, його велику з Візантійською імперією та іншими державами Причорномор'я, міжнародну торгівлю. Ряд дослідників вважають Перемишль столичним центром держави Великої чи Білої Хорватії, яку візантійський імператор Констянтин Багрянородний у своєму творі "Про управління імперією", розміщував у X столітті "у слід за турками" - (угорцями). На заході, за свідченнями К.Багрянородного: "Велика чи Біла Хорватія, межувала з слов'янами у яких протікає ріка Вісла (поляками), а на півдні (в Дністро - Подунав'ї) - Велика чи Біла Хорватія межувала з "паначитами" (печенігами), які час від часу організовували на землі прикарпатських хорватів спустошливі напади" [2, с.375].

У X столітті, за свідченнями польського хроніста Яна Длугоша: ” Перемишль був надзвичайно великим містом, єпископським центром, з князівською політичною адміністрацією та розвинутою міжнародною торгово - економічною системою. У місті проживала велика кількість багатих міщан, велика кількість руської шляхти. Захищав місто великий військовий гарнізон з різноманітним військовим спорядженням. Місто було укріплене глибокими ровами і насипними валами”[46, р.403 - 405].

Місто проводило широкомаштабну міжнародну торгівлю, як на сході так і на заході, що підкріплюється свідченням Печерського Патерика під 1084 роком “про торгівлі лодії, що прийшли у Київ з Перемишля”[30, с.108].

У арабських джерелах X - XII століття Перемишль фігурує як великий торговий центр, що розміщений між Польщею і Руссю, що дало право українському академіку І.П.Крип’якевичу зробити висновок, що у цей час Перемишль міг мати свою власну, незалежну від сусідів з заходу і сходу, політичну та релігійну адміністрацію[25, с.30].

Взаємовідносини Польщі і Хорватії і зокрема Перемишля з Краковом в X столітті найкраще, на нашу думку, дослідив у XIX столітті історик І.Лінніченко, який досконало вивчив, з цієї проблеми, свідчення Яна Длугоша, які відносяться до хорватської історії Галичини IX - X століть. Проаналізувавши свідчення Яна Длугоша, І.Лінніченко прийшов до висновку, що в кінці X століття в 970 - 993 роках Велика чи Біла Хорватія, з столичним центром у Перемишлі, існувала, як незалежна центрально - європейська держава. Велика чи Біла Хорватія була зв’язана “Договорами добросусідства з Польщею і Угорщиною” управлялася з Перемишля великим хорватським князем Всеволодімером, на дочці якого в другім своїм шлюбі був одружений великий польський князь Мешко[26, с.61; р.403 - 405].

Польський хроніст Ян Длугош називає ім’я цієї хорватської княгині - Євдокія, титулюючи її “княгинею Галицькою”. Далше Ян Длугош наголошує, що майбутній польський король Болеслав хоробрий був народжений від цього шлюбу. У подальшому згідно свідчень Яна Длугоша, великохорватський князь Всеволодімер, всі хорватські князі і бояри, його союзник і родич польський князь Мешко погинули в кровопролитній битві з київським великим князем Володимиром у 993 році під час затяжної хорватсько - руської війни 992 - 993 років, що відмічено і київським літописом. Таким чином, наголошує Ян Длугош, по загибелі останніх хорватських князів прийшов упадок державного улаштування Великої чи Білої Хорватії, яка залишилась без князівського управління. Болеслав хоробрий вирішив, здобув Перемишль і Галичину - Хорватію, як законний її володар, оскільки в його жилах текла кров останніх хорватських князів. Він йдучи в похід в Хорватію - Галичину взяв з собою свою маму велику княгиню польську і хорватську Євдокію і забрав Перемишль і Галичину як віно (власність) своєї мами, останньої хорватської княгині. Тому, наголошує Ян Длугош, русини спершу терпіли правління Болеслава, як номінально законного свого володаря [46, р. 403 - 405].

Далше І.Лінніченко аналізуючи свідчення Яна Длугоша наголошує:” що поляки несправедливо поводитись в Галичині за що були вигнані всенародним обуренням русинів. Вигнавши поляків вони запросили собі природного руського князя Ростислава, який одружившись на угорській принцесі Ілоні і склавши з угорцями

союз проти поляків став першим законним руським володарем Перемишля”[25, с.61; р.403 - 405].

Така історична доля Перемишля, як князівського центру в X столітті цілком вірогідна. Таку долю в середньовічні часи зазнавали багато міст, які по тих чи інших причинах були змушені змінювати князівські династії. Тому, на нашу думку, свідчення Яна Длугоша, цілком корелюються з вітчизняними джерелами і є достовірними. При написанні своєї роботи Ян Длугош, і це уже не раз відзначалося дослідниками його творчості, почерпнув більш старіші, недійшовші до нашого сьогодення стародавні хорватські та перемишльські джерела. Тому всі почерпнуті у Яна Длугоша свідчення, які пов’язані з Перемишлем, при критичному вивченні, є дуже цінні. Без сумніву є те, що за свідченнями Яна Длугоша, ми можемо вважати, що Перемишль в IX - XI століттях був у Європі одним із ключових політичних, економічних та релігійних центрів[5, с. 107 - 126; с.199 - 201; р.403 - 405].

Перемишль у X столітті, наголошує російський вчений Б.О. Рибаків:” це великий політичний центр в Європі з статусом міста з вільною торгівлею, яке було зв’язане на заході Кьольном, Майнцом, Аусбургом, Регенсбургом і другими. На сході з Володимиром, Києвом, Багдадом, Самаркандом, містами Китаю. Через Перемишль проходила торгова магістраль Київ - Краків - Буда. Перемишль у X столітті зв’язував собою усю центральну - європейську торгівлю, включаючи дністровську водну магістраль, яка зв’язувала Перемишль з Візантією, торговими центрами Причорномор’я, Дунаю, Середземномор’я, Києвом”[33, с.132].

Київське релігійне джерело Печерський Патерик знає Перемишль, як великий релігійний єпископський центр у XI столітті, наголошуючи, що: “що лодії з Перемишля прибували до Києва”[30, с.108].

На думку українського дослідника цієї проблеми В.М.Петегірча, який опирається на певні проаналізовані археологічні матеріали, наголошуючи, що: “економічний ріст Перемишля можна прослідкувати уже з VII - VIII століть. Розташований на зручному водному торговому шляху Сана, Перемишль виріс власне завдяки наявності торгової водної магістралі. Уже у VII - VIII столітті, по археологічних матеріалах можна прослідкувати зростання Перемишля з прирічкового торжища до городища. Аналіз наявних археологічних джерел дає право наголошувати, що Перемишль в кінці VIII ст. стає політичним центром. По сукупності проаналізованих джерел можна припустити, що політичним центром з князівською адміністрацією Перемишль став в кінці VIII на початку IX століття, що узгоджується з свідченням джерел”[32, с.156 - 157].

Цілком очевидно, наголошував вчений А.М. Насонов, що в Перемишлі у IX - X столітті була могутня торгова - реміснича знать. Великі перемишльські бояри, релігійна християнська організація, були заінтересовані, щоби мати свого окремого князя і за допомогою своєї перемишльської військово - політичної системи утримувати велику територію[28, с.135 - 136].

І така князівська верства згідно свідчень візантійського імператора Костянтина Багрянородного, у хорватів дійсно була. Костянтин Багрянородний, опираючись на більш старішу інформацію про Прикарпатську Хорватію розповідає, що в Хорватії, як припускають вчені, з VIII по X століття, була власна князівська адміністрація Хорватіє управляли князі: Ловел, Косинець, Мухло, Хорват. Йому також відомі княгині, які управляли Хорватією і він у своєму творі “Про управління

імперією” називає їх імена: Туга, Буга. Отже можна з впевненістю наголошувати, що Велика чи Біла Хорватія управлялася власними князями, які володіли великими центрами, такими як: Перемишль, Звенигород, Галич, Теробовль і т. д. За свідченнями Константина Багрянородного можна припускати, що влада великого хорватського князя була не значна. У X столітті в час Константина Багрянородного, а тобто в 950 - 970 роках, Прикарпатську Хорватію очолював незалежний нехрещений князь Всеволодімер, влада якого простягалася від Карпатських гір до Причорномор'я, по крайній мірі так це розуміли в Константинополі[2, с.375 - 376].

У подальшому 992 - 993 роках внаслідок поразки у ховато - руській війні, Велика чи Біла Хорватія втратила свою політичну незалежність, про що відмітив чеський історик П.Шафарик, опираючи на стародавні чеські джерела. Цьому досліднику ще в XIX столітті були відомі грамоти останніх хорватських князів, в яких наголошувалось, що Хорватія самостійне князівство з давніх часів до 992 року, а в інших грамотах вказувалось, починаючи з 993 року, Хорватія залежна від Русі. Дані джерела на жаль більше вченими не апробовувались і про їх існування ми знаємо тільки із праці П.Шафарика “Слов’янські древності”, що вийшла у Москві у перекладі російською мовою в 1848 році. Із свідчень хорватських грамот, апробованих П.Шафариком, ми дізнаємось, що Хорватія існувала незалежно і що недавно Русь у 993 році завоювала її і приєднала до себе з широкою автономією. Хорватія не має права управлятися князем, нею від імені великого київського князя управляють хорватські бояри[42, с.234 - 237].

Таким чином до призначення великим київським князем Ярославом Мудрим свого внука, Ростислава Володимировича в столичний центр Перемишль, Хорватія згідно затвердження великого київського князя Володимира Святославовича, була великокнязівським доменом, яким від імені великого київського князя, управляли перемишльські бояри. Власне від епохи Володимира Великого до епохи Ярослава Мудрого, був великий час становлення могутності боярства в майбутній Галицькій Русі і особливо Перемишльському князівстві, що зауважено, як Руським так і Галицько - Волинським літописом, в якому Перемишль зображується як стародавній, консервативний своїми традиціями, боярський центр[6, с.191 - 192].

Що стосується руського князя Ростислава, який став першим руським володарем Перемишля, то джерела відзначають його як могутнього і хороброго князя. Ростислав був внуком Ярослава Мудрого, сином князя Володимира Ярославовича, який загинув під час походу на Візантію. За особливі військові заслуги його батька Володимира, дід Ярослав Мудрий, надав вже дорослому внуку Ростиславу Володимировичу, стародавнє Перемишльське князівство, яке було офіційно визнано Польщею і Угорщиною за Руссю - Україною “на вічні віки” за мирним договором Володимира Великого з Польщею у 993 році, про що наголошувалось вище.

Власне задля укріплення позиції Русі - України, налагодження в Перемишлі політичного управління, князівства, Ярослав Мудрий затвердив сюди на княжіння внука Ростислава Володимировича. Його політичне правління і право Русі - України на Перемишльське князівство зразу ж було визнане в Угорським королівством, що бачимо по успішному шлюбі перемишльського князя Ростислава з угорською принцесою Ілоною-Олено, як її титулує Руський літопис “ Великою княгинею Перемишльською”. Від цього офіційного шлюбу в Ростислава з Ілоною народилися

в Перемишлі, вже спадкові дідичні володарі Перемишльського князівства: Рюрик, Володар та Василько, які були внуками як володарів Русі так і Угорщини[6,с.191 - 192].

Із проаналізованих джерел можемо наголосити, до часу і в час князування Ростислава Володимировича в Перемишлі (IX – X ст.) була єпископія, яка концентрувалася навколо кафедральної церкви Богородиці. Князь Ростислав утвердив та розширив руське управління в Перемишлі. Однак традиційно, все управління Перемишльським князівством, виховання княжичів, Ростислав віддав боярам та руському єпископу, а сам відправився князувати в Тмутаракань, де, як наголошує Руський літопис, був отруєний візантійською адміністрацією Херсонеса[6, с.191 - 192].

Наступний перемишльський князь київської династії Ярослава Мудрого, Рюрик Ростиславович, як відзначають джерела, вже був народжений в Перемишлі. Вирішив вів вельми активну господарську діяльність у Перемишлі, він зміцнив укріплення Перемишля, побудував нові оборонні фортеці проти поляків і угорців, зміцнив Перемишль економічно, надав пільги релігійній та торговій знаті. Однак розквіт міста розпочався з часу князування князя у ньому другого уродженого в Перемишлі князя Володаря Ростиславовича. Джерела називають цього князя “господарем Перемишльської землі”. Із діяльності Володаря у Перемишлі знаємо, що він побудував нову церкву св. Івана в якій і був похований[25, с.71].

Період князування Володаря Ростиславовича у Перемишлі ознаменувався рядом монументальних споруд. На території центральної частини міста був двохповерховий княжий палац, біля якого була побудована нова церква св. Івана. Місто було обнесене новими фортепікаційними мурами. Був побудований новий кам'яний замок. Біля підніжжя замку було укріплено торгово - ремісничий район міста. Населення, торгово - реміснича та особливо релігійна знать відзначалася багатством, як свідчать археологічні джерела особливо інтенсивно торгівля проходила з Візантійською імперією, оскільки в місті знайдена велика кількість різноманітних візантійських речей. У час князя Володаря перемишльського в місті процвітала ювелірна справа, обробка кольорових металів, каменеобробна справа, деревообробна справа. Були купецька, реміснича і гончарна гільдії. Князя Володаря Ростиславовича, дослідники вважають, самим багатим із перемишльських князів[1, с.103 - 104; 6, с.191- 192].

Дослідник П.А. Раппопорт відмічав у Перемишлі велику роль боярства, це пов'язано з тим, що у сфері староруської державності Перемишльська земля попала останньою, ніж ближчі до Києва землі. Управлялася Перемишльська земля теж з волі великого київського князя, якому місцеві бояри раз в рік привозили данину. Уже Володимир Великий і його наступники до Ярослава Мудрого, знали про Перемишльське князівство, по великій щорічній данині, яку раз в рік у Київ привозили перемишльські бояри[6, с.191 - 192].

Що стосується внутрішнього управління то до часу першого перемиського князя Ростислава Володимировича, Перемишльська земля була повністю в руках місцевого боярства. Болеслав Хоробрий намагався, захопивши Перемишльчину та обмежити управління нею, бояр. Однак скарги перемишльських бояр у Київ змусили великого київського князя Ярослава Мудрого знову повернути її до

Київської держави шляхом великих військових кампаній проти Польщі у 1030 і 1031 роках[6, с.191 - 192].

Як засвідчують археологічні дослідження, у X - XI століттях перемишльське боярство мало свої міста, добре укріплені замки, значні військові загони, які нічим не поступалися князівським. Їх великі маєтності “вотчини”, розміщені на гірських схилах Карпат були неприступними для любого ворога. Перемишльські бояри, були людьми дієвими і постійно добивалися відновлення своєї князівської адміністрації, а отримавши її робили все, щоб зберегти свою перемишльську державність на зразок польської чи угорської[6, с.191 - 192].

Уже князь Ростислав, опираючись на перемишльську військово - політичну, економічну та релігійну систему зумів знову з'єднати усі землі стародавньої Хорватії аж до Причорномор'я під управління Перемишля. Його сини руські князі Рюрик, особливо Володар Ростиславович були могутніми спадковими володарями перемишльської державності, яка користувалася авторитетом серед Угорської та Польської та інших держав Центральної Європи. В цей час руські князі Ростиславовичі, володарі Перемишля, у своїх зовнішньо - політичних стремліннях, опиралися на місцевих феодалів, які за раніших часів Великої чи Білої Хорватії, організували і централізували навколо Перемишля військово - політичну хорватську систему. Відновлення незалежної князівської влади та державності в Перемишлі відновило і політичну та військову систему Великої чи Білої Хорватії - Гірської країни Перемишльської, як про Перемишльчину наголошують: Руський літопис XII та Галицько - Волинський літопис XIII століть. Закрита горами і ріками Перемишльщина в XI столітті при Ростиславу а пізніше при енергійних князях Ростиславовичах, Рюрику та Володарю досягла статусу могутньої європейської держави, яка стала міжнародними торговими воротами між заходом і сходом[6, с.191 - 192].

Як бачимо із археологічних свідчень, Ростиславовичі добре дбали про обороноздатність Перемишльської князівства. Польські археологи відзначають, що Перемишль з боку Польщі захищали своїми фортепікаційними спорудами ряд міст і фортець такі як: Санок, Перевориськ, Любачів і другі, які у XI столітті були добреукріплені на берегах Вислока і захищали Посяння від раптового нападу з сторони Польщі. Велику роль форпосту Перемишльського князівства відіграло місто Ярослав, яке було засноване великим київським князем Ярославом Мудрим. Місто Ярослав прикривало шлях на Перемишль в разі раптового нападу з північного заходу. Усі ці міста унеможливлювали раптовий наступ польських та угорських військ на Перемишль[6, с.191 - 192].

Польський літописець Ян Длугош наголошував, що : ” Перемишль був дуже добре укріплений, в ньому стояв сильний руський гарнізон і княжа дружина”[46, р.403 - 405].

Європейські джерела наголошують, що уже Ростислава перемишльського у Європі титулували “DUX RUTENORUM” - князем руським, Рюрика Ростиславовича “ DUCES RUTENORUM” - герцогом Русі. Володаря Ростиславовича же європейські джерела титулюють “KÖNIG RUTENORUM“, “ REX RUTENORUM“ - “королем Гірської країни Перемишльської”[46, р.403 - 405; 6, с.191 - 192].

Вчений П.А. Рапопорт вважав, що такий титул Володарю був наданий після його розгрому військ київського великого князя Святополка і угорського короля

Коломана, а також за об'єднання території від Перемишля до Дністро - Дунайських гірл. Дослідник наголошує на значну могутність Володаря Ростиславовича і його роль в політичному житті Європи[35, с. 174 - 177].

Дослідник В.Т.Пашуто теж вважав, що Перемишльська і Галицька Русь в X - XIII ст. були одними із яскравих представників “загально - руських інтересів” як економічних так і політичних в Центральній та Західній Європі[31, с.214].

Отже наголосимо, що Перемишльський князівський центр був дійсно домінуючий в Центрально - Східній Європі і контролював все політичне життя на всю територію від Сана до Подунав'я у IX - XII ст. Він відігравав велику роль в становленні і утвердженні Перемишльської державності на Прикарпатті у IX - XII століттях, на староукраїнському етнічному масиві, який був корінним і домінуючим в Посанні та Прикарпатті[4 с.146 -161; с.190 - 194; с.2 - 21; с.2 - 40; с.107 - 126; с.15 - 28; с.34 - 51; с.204 - 218; с.202 -312].

Вся вищевисвітлена та проаналізована, за сукупністю всіх наявних джерел, історія виникнення та розвитку стародавнього Перемишля, потребує сьогодні подальшого, в першу чергу археологічного дослідження[6, с.199 - 201].

У слід за бурхливим політичним та торгово - економічним, ми проглядаємо і активне становлення та розвиток у Перемишлі у VIII - IX століттях і християнської релігійної організації[8, с.3 - 8; с.11 - 28; с.17 - 23; 9, с.124 - 135; 10, с.32 -39; с.199 - 201].

Перший етап становлення християнства в Перемишлі відбувся в епоху політичного та релігійного домінування Візантійської імперії V - VIII ст., другий під безпосереднім впливом Велико - Моравської держави (VIII - IX ст.) [7, с.94 - 98; с.32 - 39; с.274 - 283].

Вивчення розвитку християнства в Перемишлі IX - XI століттях, це питання, яке має велике значення для української християнської церкви[8, с.3 - 8; с.11 - 28; с.17 - 23].

Безсумнівно, що його з'ясування слід спостерігати через призму релігійних зв'язків Візантійської, Велико - Моравської, держав, західного слов'янства з стародавнім Перемишлем на зорі його політичного життя у VIII - IX століттях. Власне сьогодні з'ясування питання єдиного християнства в Перемишльському князівстві повинно складати основне завдання сучасної української релігійної історіографії[9, с.124 - 135].

Нам відомо, що в IX, X, XI, та в XII століттях Візантія, Мораво - Паннонія, Київська Русь, Чехія, Угорщина та Польща були близькими християнськими сусідами Перемишльського князівства, де Візантійська імперія, в подальшому Велико - Моравська держава, як найблищі сусіди Перемишльського князівства, були найбільш ранніми зародженнями християнства, які вплинули на зародження та становлення християнства в Перемишльській землі.

Власне Візантійська імперія у 640 році хрестила хорватську знать, а Велико-Молравська держава, стала поширювачем Кирило - Мефодіївської релігійної писемності, яка стала основним джерелом для всіх слов'янських християнських держав в тому числі і для Перемишльської державності, відомої з візантійських джерел, як “Велика чи Біла Хорватія”[2, с.373 - 375].

З другої сторони християнство яке стало домінуючим у релігійній культурі та літературі в стародавні часи Візантійської (V - X ст.) та Велико-Моравської (IX - X

ст.) держав, не могло обійти і стародавню Перемишльську землю. Християнство в епоху політичного розвитку Перемишля у IX - X століття, діє як могутній історичний та політичний фактор, дія якого простягається на усі сусідні з Перемишльською землею, слов'янські народи, які приймають християнство, як державну релігію[7, с.94 - 98; с.32 - 39; с.274 - 283].

Тому без вивчення зародження та становлення християнства у Перемишльській землі не можна усвідомити історично - релігійні процеси, які проходили у ті далекі часи в басейні ріки Сан[10, с.32 -39; с.199 - 201].

Однак слід зауважити, що в християнській культурі Перемишля з самого початку відчутний візантійський могутній державно - політичний вплив.

В науковій та релігійній літературі IX століття відчутний християнсько - візантійський і відчасти християнсько - болгарський вплив на Перемишльське князівство, його суспільство, передову громадську думку, яка формує християнську культуру за візантійським зразком. Як бачимо із християнських символів Перемишля, досліджених археологічно, західно - християнський вплив IX - X століттях малопомітний. Ми не знаходимо великих наукових монографій в яких би були згруповані та археологічно досліджені, ранні могутні сліди римського ранньо - християнського впливу на Перемишльську землю. Тому залишаються не виясненими обшири раннього - християнського впливу на староукраїнську релігійну культуру та часу її проникнення в Перемишльську землю, хоча специфічні риси ранньо - християнського римського світогляду і проглядаються у староукраїнській християнській літературі IX - XII століть, що бачимо по літературних нашаруваннях з Перемишльської землі[11, с.91 - 94].

Одне таке надзвичайно цікаве релігійне джерело у нас є, це Галицьке Євангеліє 1144 року. Більш детальне дослідження цього унікального джерела дає право говорити, що воно було написане раніше ніж у 1144 році. Вже історик Я.Ісаєвича у XX ст. наголошував, що воно написане на сербо - хорватській мові[19, с.95; 12, с.137 - 139; с.145, с.203; с.222 - 229; с.62 - 65; с.228 - 231; с.710 - 714; с.12 - 17].

Сьогоднішні санкт - перетбургські вчені вважають, що Галицьке євангеліє є кирило - моравського походження і попало у власність угорських королів, як спадок Велико - Моравської християнської держави, яку у 896 - 898 роках завоювали угри. Ставши християнами угри зберегли кирило - моравські християнські цінності та письмові християнські пам'ятки Велико-Моравської держави[[7, с.94 - 98; с.32 - 39; с.274 - 283].

Одим із таких яскравих представників християнської велико - моравської культури і є Галицьке євангеліє з яким угорська принцеса Софія, дочка найосвіченішого угорського короля XII ст. "Кальмана - книжника" як з посахом, приїхала після одруження до свого чоловіка перемишльського князя, майбутнього володаря Галичини, Володимира Володаровича у Перемишль. Така християнська традиція була у той час в Європі була поширеною, згадаймо хоча би Реймське євангеліє з яким княжна Анна, дочка Ярослава Мудрого, приїхала до Франції[6, с.191 - 192].

Таким чином спочатку кирило - моравське євангелія, яке відоме як Галицьке, до 1130 по 1141 року перебувало у Перемишлі і символізувало традиційний

релігійний зв'язок Перемишльщини з Велико - Моравськими релігійними і культурними традиціями[7, с.94 - 98; с.32 - 39; с.274 - 283].

Після того як угри стали християнами католицької конфесії, їх католицький вплив на Перемишль посилювався у регіоні Перемишля, оскільки Київ був далеко, а католицькі сусідні країни близько, тому в першу чергу у Перемишлі він і був значним[13, с.31 - 62].

Очевидно що питання про західно - християнський культурний вплив на Перемишль суджено було стати як би другою стороною однієї і тієї ж історичної загадки - чи дійсно виросла перемишльська релігійна культура виключно із одного болгаро - візантійського християнства, чи вона при своєму виникненні в Перемишлі всмоктувала в себе і візантійські, моравські та болгарські іноземні впливи, серед яких одна значна частина жителів міста Перемишля могла належати і римській конфесії "латини", а тобто до західно - християнському світу[14, с.274 - 283; с.3 - 11].

При таких політико - релігійних переплетіннях християнських конфесій, обставинах вивчення релігійного впливу поляків, чехів на Перемишльське, князівство набуває сьогодні актуальності, оскільки без вивчення останнього, було б неможливо, прослідкувати ранній польський та чехо - моравський вплив на Перемишльщину, що дійсно був. Тому в наш час цей західно - християнський вплив потребує подальшого дослідження[7, с.94 - 98; с.32 - 39; с.274 - 283].

В науковій літературі окремі випадки проникнення західного християнства в українську релігійну культуру Перемишльщини в різних областях відзначено неодноразово і підтверджено фактичними даними, однак зважуватися на конкретизацію фактів у питанні впливу західного християнства на Перемишльське князівство вчені не наважувались, оскільки вважалось, що у Перемишлі у IX - XII століттях панувало одне, візантійське християнство, підтримане князівською владою, воно домінуюче розвивалось у IX - XII століттях. Така тенденція, за якою і розвивалось візантійське християнство у Перемишльському князівстві, не давало дослідникам прослідкувати становлення та розвитку IX - XII століттях західного християнства[45, s.132, s.193; s.310 - 315].

При таких умовах в XIX столітті важко було доказати, що один латинський потенціал і слов'янський елітимейник, які були в обіході в Перемишльській землі були перейняті в західних християн є побутовим надбанням, як і зразки юридичного права, які Перемишльська і Галицька Русь перейняла на заході [39, с.110 - 124].

Джерела вказують на те, що ще в XI та XII століттях в Перемишльському князівстві було поширене правило перейняття усього найкращого з західного християнства, як і наукові та технічні надбання західно - європейських країн[15, с.251 - 285].

Однак записаний на початку XII століття на сторінки офіційного курсу української історії офіційний візантійський релігійний вплив дуже витіснив західний вплив у політичному та релігійному розумінні. Західний вплив внаслідок домінування візантійського та болгарського став в Русі - Україні менш політичний. Візантійська релігійна ідеологія стала домінуючою і звичайно робила все, щоби західна релігійна ідеологія не змогла утвердитися і залишити за собою в IX - XII століттях, якісь, притаманні тільки їй, характерні риси в українській християнській культурі Перемишльщини[29, с.14].

Однак не дивлячись на такий сильний тиск візантійської християнської культури в XI і особливо у XII столітті на Перемишльське князівство поширюється і західний християнський вплив. Якщо розмежувати його хронологічно і історично то ми бачимо, що в попередні віки VII - VIII століття межі староукраїнської християнської культури Перемишльщини, що безпосередньо межувала з польською, паннонською (словацькою) та чеською християнськими культурами, проходили по Посянню. Навіть в XII столітті український митрополит Никофор знав, що сусідство з Польщею, яка заставляє Перемишльську Русь, переймати чужі звичаї і релігійні вчення, знаходиться, західно - християнська конфесія. По словах Пулкави (XIV ст.) в склад Святополкової держави (IX ст.) входила і частина Західних областей стародавньої Перемишльська і Галицька землі. Наш початковий Руський літопис теж намагається поріднити християн Полян з Панноно - Моравією, Чехами і Ляхами[37, с.2 - 10].

При територіальній близькості Перемишля з поляками і чехами було би дивним, щоб стародавні чехи, словаки, поляки і українці - перемишляни утримувалися від взаємопроникнення християнських культур. Важко повірити, що інородні греки - візантійці були першовчителями християнства українців Перемишля. В кінці X століття, як видно із правила митрополита Іоана II, що в Перемишльській Русі зберігались християнські звичаї, які були в західних народів: чехів, моравів, поляків. Як свідчать археологічні джерела через українські землі з незапам'ятних часів пролягали торговельні шляхи, які зближували українські племінні об'єднання з Перемишльщини не тільки з греками і болгарами, але й з західними народами. Такі тісні контакти Західної Європи і Русі - України засвідчують і візантійські та арабські джерела[16, с.91 - 94; 32 - 39; с.274 - 283].

Найяскравіше про контакти племінних об'єднань слов'ян з західним світом нам розповідає в своєму "Навчальному посібнику для сина", "Як управляти імперією", імператор Констянтин Багрянородний [2, с.334 - 338].

На ранні торгово - економічні та релігійно - християнські зв'язки Перемишльщини та Галичини з Заходом через Польщу вказують і назви стародавньої англо - саксонської монети "Scilling", яка згадується літописом під 885 і 964 роками і яка перейшла до нас в польській формі "шеляг" - "szelag".

За словами єврейського мандрівника та торговця, який знав про торгову одиницю в Європі "шеляг" - "szelag", в X столітті, Ібрагіма Ібн - Якуба:" Руси Перемишля вели торгівлю з Краковом і Прагою [23, с.159].

По цих торгових шляхах в IX - X століттях в Перемишльську Русь приїжджали, як візантійські релігійні так і католицькі місіонери. Достойно відомо, що в XI столітті в Перемишльську Русь приїжджали купці з Константинополя, Відня, Аусбурга. По дорозі в Перемишльську Русь вони проїжджали Пешт і Остригом. В XI столітті Русь - Україна була тісно зв'язана з західним світом через такі міста як Перемишль і Галич[6, с.191 - 192].

У більшій мірі, наголошують вчені, зв'язки з Заходом були із - за економічних інтересів, однак не слід виключати і релігійних взаємозв'язків. При Володимирі Святославовичі в X столітті Перемишльська Русь мала торгово - економічні та політичні взаємовідносини з західними державами. В Русь - Україну прибували також і західні релігійні місіонери, яких великий князь київський зустрічав з пошаною. в цей же час київські князі приймали посольства від Папи Римського,

володарів західних держав. Джерела наголошують, що в X столітті Володимир Святославович “жив в мирі та любові з Угорщиною, Польщею та Чехією”[37, с.2 - 10].

Ніякої нетерпимості до іноземців в стародавній Перемишльській державі не було, для купців з Західної Європи, релігійних місіонерів двері завжди були відчинені. Навіть тоді коли візантійська ієрархія уже веліла почати свою пропаганду релігійної нетерпимості в Русі - Україні і її столиці Києві, панував релігійний спокій. В цей же час в релігійному обширі ще функціонували різні християнські доктрини, які можна було вільно поширювати. По словах Тітмара (який помер в 1018 році) на початку XI століття в Київ уже був великим містом до якого приїжджали представники західних країн. Тітмар згадує датчан, євреїв, поляків, вірменів, хозарів. В місті “Латина”, під якими слід розуміти католиків була однією з могутніх конфесій. В місті спостерігається в XI столітті релігійна боротьба між грецькою ієрархією з основною релігійною конфесією латинською (католицькою). Особливо ця боротьба загострюється після 1054 року, тобто після розколу церкви. В XI столітті спостерігається в Русі - Україні боротьба цих двох конфесій за право бути панівною. Ця боротьба на даному етапі закінчилась перемогою візантійської церкви, але в подальшому вона не закінчилась і в XIII столітті почали брати верх уніатські процеси, які зародили католицькі місіонери[7, с.94 - 98; с.32 - 39; с.274 - 283].

Однак в кінці XII століття було проголошене релігійне віротерпіння і як видно із “Слова о полку Ігоревім”: При дворі князя Святослава Всеволодовича співали славу :” і німці і венециї, греки і морави”. В цей же час ранньо - християнська ідея появляється в староукраїнських літописах, де зауважується перемога в 1111 році християн - українців над половцями. Ця подія стала відома: “грекам, уграм, ляхам, чехам і дійшла аж до Риму”. Те що для Заходу Перемишльська Русь була відомою видно із свідчень Равенського географа, який в IX столітті знав повну картину розвитку племінних князів від Перемишля до Києва[17, с.251 - 285].

По цій проблематиці був випущений збірник наукових праць “З історії міжслов'янських зв'язків” в якому в окремих статтях, витяги яких будуть приведені вище, є певний натяк на реальне взаємопроникнення в першу чергу західно - слов'янської релігії, культури, передусім польської та чеської в перемишльське висококультурне та релігійне середовище[27, с.13, с.22 - 23].

Так сучасні дослідники наголошують на необхідності дослідження спільних літературно - християнських надбань, які характерні для східно - слов'янських та південно - слов'янських народів. Багатогранні релігійні контакти південних, західних слов'ян з давньоукраїнською народністю, наголошує історик Я.Д.Ісаєвич, заслуговують окремого розгляду. Якщо йдеться про західних слов'ян то і в них релігійні, культурні взаємини започатковані ще в добу Київської Русі [22, с.13].

Порівняно краще вивчені релігійні контакти Русі - України, її складової Перемишльщини, з Велико - Моравською державою та Чехією[38, с.14 - 19, с.24 - 46; с.82 - 95].

Культурні взаємини з Польщею менш досліджені, що пояснюється в першу чергу станом дослідження джерел. Однак є всі підстави вважати, що релігійні книги стародавньої Русі - України, Перемишльщини, були добре відомі в Польщі в X - XII століттях [43, vol.7, p.225].

Протягом XII - XIII століть прослідковуються великі релігійні взаємопроникнення Перемишльського князівства з Польщею [20, с.261 - 275]. Протягом тривалих століть староукраїнські, передусім перемишльські джерела використовувались при написанні польської історії. Такі польські історики та хроністи, як Я.Длugoш, М.Стрийковський, які намагалися показати славетні сторінки староукраїнської, перемишльської християнської історії і їх зв'язки з Західною Європою, мали перемишльські джерела в своєму розпорядженні [34, с.36 - 37].

Привертають увагу регіональні релігійні зв'язки Перемильщини та Галичини з ближніми землями Польщі. Власне Перемишльська земля відіграла велику роль у релігійних та культурних взаєминах з західними християнами. Це проявилось в галузях релігійної архітектури де під впливом Західної Європи в Перемишльській землі порівняно рано склалася місцева релігійна архітектурна школа [36, с.461].

Собор Івана в Перемишлі XI ст. та Успенський собор в Галичі XII ст. мають певні особливості використання романської будівельної техніки та елементів декору, що засвідчують наявність зв'язків з тогочасним мистецтвом Перемильщини та Галичини з країнами Центральної та Західної Європи [27, с.22 - 23].

На утворення перемишльської та галицької релігійної архітектурної школи певний вплив мали взаємини Прикарпаття з Велико - Моравською державою (кінець IX - поч. X ст.) [19, с.102].

Відома за археологічними розкопками Богородична церква у Перемишлі кінця X століття була збудована у велико - моравських традиціях. Богородична церква X століття у Перемишлі, це за архітектурою - ротонда з трьохчвертною аспидою [51, с.38 - 44; с.75 - 77].

Подібні за планом ротонди споруджувалися в Польщі та Чехії до кінця XIII століття. В Галичині в наступних століттях відома цього типу білокам'яна Миколаївська ротонда середини XII століття у Перемишлі [44, с.223 - 224].

Характерно, що П'ятницька церква в Бужку, яка була відновлена в 1708 році майже повністю нагадує за розмірами першу ротонду у Перемишлі. Деякі ротонди в Карпатському регіоні тотожні з Іллінською білокам'яною ротондою в Галичі і ротондою Миколаївського монастиря в Мукачеві. Такі ротонди мають всі ознаки велико - моравських одностипів [27, с.24].

Характерно, що їх продовжували будувати і в романський час в Чехії (Юра на Ріпу, Голубиці та інші), відома також одна в Польщі (Стшельно) [52, с.134 - 158].

З велико - моравськими традиціями можна пов'язати Горячинську ротонду біля Ужгорода, яка датується кінцем X століття. Цього ж типу ротонда X - XI століття збереглась в Угорщині в Корчеві, на території колишньої Земплинської жупи [49, с.204 - 210].

Можна припустити, наголошує дослідник І.Р.Могитич, що церкви - ротинди Перемишльської та Галицькій Русі виникли, напевно під впливом архітектури Велико - Моравії та Чехії. Взаємозв'язки Перемильщини в сфері ранньо - середньовічної архітектури були різнобічні, цим і можна пояснити проникнення романського архітектурного декору в Перемишльській і Галицькій Русі [27, с.25].

Візантійський патріарх Фотій в 860 році описує нам передумови прийняття християнства в IX ст. серед народів проживаючих на Дністрі, які характерні для велико-моравської релігійно – культурної традиції[50, р.213 - 214].

Можна наголосити, що цей процес проходив під безпосереднім впливом святих Кирила та Мефодія, яких патріарх Фотій відіслав в 862 - 863 роках до Моравського князя Ростислава. При візантійському дворі у патріарха Фотія було переконання, що висилання християнських місіонерів в глибину Центральної Європи повинно прискорити процес становлення християнства серед слов'ян і других народів, що проживали в Перемишлі та Галичі[7, с.94 - 98; с.32 - 39; с.274 - 283].

Німецький вчений Ф. Загіба вважає, що велико - моравські, панонські і дністровські слов'яни міст Перемишля та Галича були просвічені християнством внаслідок діяльності святих Кирила та Мефодія, які при підтримці велико-моравського князя Ростислава поширювали християнство по всій Центральній Європі [47, s.23 - 49; s.62 -93].

Французський вчений В.Карташов вважає, що християнство в Перемишлі та Галичі (Прикарпаття та Подністров'я) проникло із Велико - Моравської держави[24, с.18 - 45, с.78 - 80; 7, с.94 - 98; с.32 - 39; с.274 - 283].

В документі Папи Йоана XIII від 973 року, в якому він звертався до чеського князя Болеслава в зв'язку з заснуванням Празького єпископства, зауважено, що Рим вводив латинську богословську мову в Чехії, а також на суміжних територіях Болгарії та Русі, відповідно в нашому розумінні ці землі розташовані в Прикарпатті та Подністров'ї[24, с.78 -79; 7, с.94 - 98; с.32 - 39; с.274 - 283].

В праці Констянтина Багрянородного “Про управління імперією” ми знаходимо свідчення про суспільно - політичний лад слов'янської держави Великої чи Білої Хорватії (VII - X століття), яка знаходилась на території Прикарпаття та Подністров'я. Згідно зі свідчень Констянтина Багрянородного “Велика чи Біла Хорватія”, з столичного центру Перемишля, була в постійній сфері політичного та релігійного впливу Візантійської імперії. В час написання твору (VII - X ст.) вона була ще не хрещена, очолювалась своїм великим князем, мала кінне і піше військо. Хоча, наголошує Костянтин Багрянородний, в VII столітті, в 640 році, частина хорватської знаті була хрещена священниками із Риму, однак в цілому на сьогоднішній час, вона очолюється нехрещеним князем. Її територія знаходилась, згідно свідчень Констянтина Багрянородного, за Багібарією (Карпатами), за турками (угорцями), проходила по території Прикарпаття та Подністров'я, де в нижньому Подністров'ї Велика чи Біла Хорватія межувала з паначитами (печенігами). На Заході прикордонною рікою Великої чи Білої Хорватії була ріка (Бісла) Вісла (Польща)[2, с.371 - 375; 4 с.146 -161; с.190 - 194; с.2 - 21; с.2 - 40; с.107 - 126; с.15 - 28; с.34 - 51; с.204 - 218; с.202 -312].

При такому стратегічному положенні Великої чи Білої Хорватії, Візантійська імперія намагалася з усіх сил поширити в ній християнський вплив з самого початку свого існування, як великої держави. З історичних джерел ми знаємо, що цей процес проходив з VII по IX століття[45, р.75 - 76].

Та в 869 році ситуації змінилася в користь наростаючої політичної могутності Велико - Моравського князівства, яке стало християнською державою в Центральній Європі. Спочатку князі Святополк, а у подальшому Ростислав моравський почали

активно поширювати християнство в Словаччину (Нітранський регіон), Закарпаття та в Велику чи Білу Хорватію, зокрема її столичний центр Перемишль. В цей час в Прикарпатті та Подністров'ї ішов процес становлення християнства по західному зразку, однак цей процес не був закріплений із - за падіння Велико - Моравської держави, яка була знищена прийшлими язичниками - уграми [40, с.22].

Однак не викликає сумніву, що у тій чи іншій формі Велика чи Біла Хорватія, її столичний центр Перемишль, як і сусідня Польща, як наголошував К. Багрянородний, знаходилась під впливом Велико - Моравської держави, яка створила єпископський центр в Перемишлі вже в IX ст.[2, с.375 - 376], що підтверджують археологічні дослідження [48, s.12 - 35; s.47 - 72].

Можна наголосити, на території Посання та Подністров'я християнство поширилось ще при житті святих Кирила та Мефодія. Проаналізовані нами джерела дають право зробити висновки, що християнство в Перемишльське князівство проникло двома шляхами: з заходу - із Велико - Моравського князівства і з півдня - з Візантійської імперії. Археологічні дослідження, які ми проаналізували вище доповнюються археологічними джерелами з Перемишльському замку, які провів археолог А. Жакі, що дозволило виявити дві кам'яні будівлі. Перша мала три овальні аспіди, характерні для перед - романських церковних будівель Західної Європи, які схожі на краківську ранньо - християнську каплицю на Вавелі IX - X століття. Вчені, цю визначну релігійну споруду в Перемишлі, визначили як ранньо - християнську культову споруду, яку можна вважати, як церкву. Не далеко від культової будівлі (церкви) був відкритий чотирьохкутний фундамент будівлі, яка як вважає А.Жакі, належала церковному єпископу і послуговувала йому як резиденція. На місці цих двох культових споруд знайдено багато речей, які служили для відправлення християнського культу [48, s.12 - 35; s.47 - 72].

Аналіз археологічних джерел від Закарпаття через Карпати до Сану дають право наголошувати, що столичний центр Великої чи Білої Хорватії, Перемишль, уже в IX століття був християнізований місіонерами з Великої Моравії[7, с.94 - 98; с.32 - 39; с.274 - 283].

Згідно свідчень документів імператора Генріха IV в якому він підтверджує папський документ 973 року, стає ясно, що Перемишльська земля знаходилась під впливом Празької єпископії. Її релігійні центри знаходились по поселення, що були розміщені по ріках: Сан, Бистриця, Лімниця, Прут, Дністер і по прилягаючих до нього територіях від Перемишля до Галича[41, с.127].

Така сукупність напрацьованого матеріалу, хоча не повно, однак проливає світло на питання візантійського, чехо - моравського християнського впливу на релігію, літературу та культуру стародавньої Перемишльської Русі у IX - XII століттях [41, с.129], де кристалізація світобачення по цій проблемі історії та розвитку християнської релігії стародавнього Перемишля, потребує подальшого дослідження[18, с.5 - 7].

Список використаних джерел та літератури:

1. Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья. (Раннеславянский и древнерусский период). - К., 1990.
2. Багрянородный Константин. Об управлении империей. - М., 1989.
3. Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1998. - Т. II. - № 2.
4. Ідзьо В.С. Стародавній Перемишль (IX - XII). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000 - Т. IV.
5. Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватів та їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т. I. - № 5.
6. Ідзьо В.С. Хорватське князівство (до питання генези Галицького князівства). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т. I. - № 6.
7. Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1998. - Т. II. - № 2.
8. Ідзьо В.С. Галицько - Волинська держава: Політична та соціально - економічна етноструктура римсько - візантійської доби (до питання етногенезу українського народу). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1998. - Т. II. - № 3.
9. Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини (V - X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т. IV.
10. Ідзьо В.С. "Велика чи Біла Хорватія" - VI - X століття. До з'ясування питання етногенезу й етнотворення Прикарпатських та Далматійських хорватів Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2004. - Т. V.
11. Ідзьо В.С. Аналіз історіографії з питань соціально - економічного, політичного становлення та розвитку Галицької держави (III - XIII ст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т. VII.
12. Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Медобори і духовна культура давніх та середньовічних слов'ян. (До 150 - ти річчя виявлення Збруцького "Святовіда". Матеріали наукової конференції 8 - 9 жовтня, с.Гримайлів. - Львів, 1998.
13. Ідзьо В.С. Передумови суспільного, економічного та політичного становлення Галицької держави (II - X ст. н.е). Перевал. - Івано - Франківськ, 2001 - № 4.
14. 5. Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини (V - X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т. IV.
15. Ідзьо В.С. Стародавній Перемишль (IX - XII). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000 - Т. IV.
16. Dlugosz Jn. Opera omnia. - Cracovie, 1873.
17. 6. Ідзьо В.С. Стародавній Перемишль (IX - XII). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000 - Т. IV.
18. 7. Ідзьо В.С. До питання чехо - моравського впливу на літературу, культуру та релігію стародавньої України - Русі (IX - XIII століть). - Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т. V.
19. В.С. Ідзьо. Розвиток християнства (східного і західного) в контексті функціонування язичництва в Україні - Русі в IX - XIII століттях та його культурно - мистецькі аспекти. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т. VII.
20. Ідзьо Віктор. До питання чехо - моравського та західного релігійного впливу на культуру стародавньої України - Русі (IX - XIII ст.). Історія релігій в Україні. - Книга I. Матеріали XV - ї Міжнародної Наукової Конференції. Львів, 16 - 18 травня 2005р. - Львів "Логос", 2005.
21. 8. Ідзьо Віктор. Ретроспективний аналіз джерел з питань розвитку українського християнства в IX - XI століттях. Мандрівець. - Тернопіль, 2002. - № 1.

- Ідзьо В. Зародження, становлення та кристалізація християнства на території Галичини (III - XIII ст.) Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2006. - Т.Х.
- Ідзьо В. Зародження становлення та кристалізація християнства на території Подністров'я. Мультинаціональна культурно - історична спадщина Наддністрянщини. - Івано - Франківськ. Лілея - НВ., 2001.
9. Ідзьо В.С. Релігійне світобачення стародавніх народів на території України в епоху язичництва та раннього християнства за свідченнями письмових та археологічних джерел з Українського Прикарпаття та Подністров'я. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VIII.
10. Ідзьо В.С. Розвиток християнства (східного і західного) в контексті функціонування язичництва в Україні - Русі в IX - XIII століттях та його культурно - мистецькі аспекти. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VII.
- Ідзьо В.С. Стародавній Перемишль (IX - XII). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000 - Т. IV.
11. Ідзьо В.С. Процеси формування Української держави та християнства згідно свідчень арабських та візантійських джерел (IX ст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т. II.
12. Ідзьо В. Галицьке Євангеліє - 1144 - 2004. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.Х.
- Ідзьо В. Галицька держава: процеси етнотворення та становлення (III - XII ст.). - Львів "Камула", 2005.
- Ідзьо В. Релігійна культура Європи та зародження, становлення і розвиток християнства на території України. - Львів "Ліга - Прес", 2007.
- Ідзьо В. Галицьке Євангеліє як мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року. Українознавець. - Львів, 2007. Ч.V.
- Ідзьо Віктор. Галицьке Євангеліє як мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року. Науковий щорічник XVIII Міжнародної конференції "Історія релігій в Україні". - Львів "Логос", 2008. Книга II.
- Ідзьо Віктор. Галицьке Євангеліє як релігійна, мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року. Історико - релігійні та етнокультурні особливості Галицького регіону в загальноукраїнському контексті. Матеріали Міжнародної наукової конференції. Галич, 14 - 15 травня 2010 року. Інформаційно - видавничий відділ Національного заповідника "Давній Галич". - Галич, 2010.
- Ідзьо Віктор. Галицьке Євангеліє як релігійна, мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року. Проблеми поетики. Збірник наукових праць. Інститут Філософії Київського національного університету ім. Т.Шевченка. - К., "Твім інтер"- Випуск 29. - Частина I., 2010.
13. Ідзьо В.С. Князь Володимир Володарович - фундатор Галичини. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2004. - Т.V.
14. Ідзьо Віктор. До питання чехо - моравського та західного релігійного впливу на культуру стародавньої України - Русі (IX - XIII ст.). Історія релігій в Україні. - Книга I. Матеріали XV - ї Міжнародної Наукової Конференції. Львів, 16 - 18 травня 2005 р. - Львів "Логос", 2005.
- Ідзьо Віктор. Політичні та релігійні взаємовідносини України - Русі з Візантійською імперією у IX - X століттях та в час прийняття великим київським князем Володимиром Святославовичем християнства. - Мандрівець. - Тернопіль. Травень - червень 2003. - №3.
15. Ідзьо В.С. Українська держава в XIII ст. Івано - Франківськ "Нова зоря", 1999.
16. Ідзьо В.С. Процеси формування Української держави та християнства згідно свідчень арабських та візантійських джерел (IX ст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т. II.
- Ідзьо В.С. Розвиток християнства (східного і західного) в контексті функціонування язичництва в Україні - Русі в IX - XIII століттях та його культурно - мистецькі аспекти. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т. VII.
- Ідзьо Віктор. До питання чехо - моравського та західного релігійного впливу на культуру стародавньої України - Русі (IX - XIII ст.). Історія релігій в Україні. - Книга I. Матеріали XV - ї Міжнародної Наукової Конференції. Львів, 16 - 18 травня 2005 р. - Львів "Логос", 2005.
17. Ідзьо В.С. Українська держава в XIII ст. Івано - Франківськ "Нова зоря", 1999.
18. Ідзьо Віктор. Перемишчина: спроба відновлення історичної пам'яті. Про пам'ятна книга українських діячів Перемищини XIX - XX століть". Львів "Сполом", 2009. - Т. - II.

- 19.Исаевич Я.Д. Культура Галицко - Волынской Руси. Вопросы истории. - М.,1973. - №1.
- 20.Исаевич Я.Д.Из истории культурных связей Галицко - Волынской Руси с западными славянами. - В кн.: Польша и Русь. - М.,1974.
- 21.Исаевич Я.Д. О древнейшей топонимии Прикарпатья и Верхнего Побужья. - Сб. Славянские древности. - К., 1980.
- 22.Исаевич Я.Д. "Роль культурної спадщини Київської Русі в розвитку міжслов'янських зв'язків доби феодалізму". З історії міжслов'янських зв'язків. - К.,1994.
- 23.Иконников В.С. Опыт русской историографии. - Спб.,1911.- Т. I - II.
- 24.Карташов А.Н. Начерки по истории русской церкви. - Париж,1959. - Т.1.
- 25.Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. - К.,1984.
- 26.Линниченко И. Взаимные отношения Руси и Польши до половины XIV столетия. - К.,1884.
Dlugosz Jn. Opera omnia.- Cracovie, 1873.
27. Могитич І.Р. З історії міжслов'янських зв'язків у сфері архітектури ранньосередньовічної архітектури (Галицько-Волинська Русь та Західні слов'яни X-XIII ст.). З історії міжслов'янських зв'язків. - К., 1994.
- 28.Насонов А.Н.Русская земля и образование территории древне русского государства. - М., 1951.
- 29.Никольский Н.К. К вопросу о следах мораво - чешского влияния на литературных памятниках домонгольской эпохи. Вестник Академии Наук СССР. - М.,1933. - №8.
- 30.Патерик Печерского монастыря. - Спб., 1911.
31. Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко - Волынской Руси. - М.,1950.
- 32.Петигирич В.М. Из истории экономических и культурных связей Галицко - Волынской Руси в X-XIII вв. (По данным археологии). В.кн. Славянские древности. - К.,1980.
- 33.Рыбаков Б.А. Торговля и торговые пути. В кн. История культуры древней Руси. - М. - Л.,1948. - Т.1.
- 34.Рогов А.И. Русско - польские культурные связи в эпоху Возрождения. - М.,1966.
- 35.Раппопорт П.А. Военное зодчество западно - русских земель X - XIV вв. - Л.,1967.
- 36.Раппопорт П.А. К вопросу о сложении галицкой архитектурной школы. В кн.: Славяне и Русь. - М.,1968.
- 37.Руський літопис. За редакцією Л.Махновця. - К., 1989.
- 38.Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности// Предисловие, комментарий и перевод А. И. Рогова. - М.,1971.
Floria V.N. Vaslavska legenda a borisovskoglebovsky kult. - Ceskoslovensku casopis historicku, 1978. - №1.
- 39.Суворов Н.С. Библиографическая летопись. - Спб.,1917. - Кн. II. - III,
- 40.Томашівський С. До Історії Перемишля та його єпископської катедри. - Записки ЧСВВ. - Варшава, 1927.
- 41.Чубатий М. Історія християнства на Русі - Україні. - Рим - Нью-Йорк,1965.
- 42.Шафарик П. Славянские древности. - М.,1848. - Т.1. - Кн.1. Перевод О.Бодянского.
- 43.Analecte Cracoviensia,1975.
- 44.Biuletyn historii sztuki. - Krakow, Warszawa, 1962. - №26.
- 45.Byzantinoslavica,1930.- R.II. - S.V. 2;
- R. III.- S.V. 2.
- 45.Dvornik F. The making of Central and Eastern Europe. - London, 1949 .
- 46.Dlugosz Jn. Opera omnia. - Cracovie, 1873.
- 47.Zagiba Fr. Zur Geschichte Kyrills und Methods und der beyrischen Ostmissien Jahrbucher bur geschichte Ostenropas, 1961.
- 48.Zaki A. Na szlaku wykopalisk. "Slowo Powszechno".- Krakow,1960,18/6.
- 49.Kissene Nagypal J. A karcsai reformatus templom helyreallitasa. - Muemlek vedelem, 1971.- K.15.- №1.- №4,
- 50.Macartney C.A. The Magiars in Ninth Centure. - Cambridge, 1930.
- 51.Ochrona zabytkow. - Warszawa, 1961, r.14, z.1/2.
Sztuka polska przedromanska i romanska do schylku XIII wieku. - Warszawa, 1971.
- 52.Surovy B. Arxitektura svedectvi dob. - Praha, 1977.

Наукове видання

Віктор Ідзьо

**Стародавній Перемишль (IX – XIIIст.):
зародження та становлення української
християнської релігійної культури на Сяні**

Видання II, 2015р.

**Інститут Східної Європи
Кафедра українознавства
Університету «Львівський Ставропігон»
Львів, 2015.**

Печатка Перемишльського єпископа X століття